

eeuw zouden een chronisch geldgebrek en de groeiende levensbeschouwelijke tegenstellingen een einde maken aan deze tolerante houding.

Hier en daar zijn er een aantal fouten in het boek geslopen. Zo stelt de auteur enkele keren vast dat vanaf de zestiende eeuw bedelen verboden was in de Nederlanden. Dat klopt hoegenaamd niet: hulpbehoevenden konden nog steeds van stadswege toestemming krijgen om te bedelen. Wel was het zo dat alle andere meerderjarige werklozen niet meer van giften mochten leven. Ook de zogenaamde ‘typisch Nederlandse stedelijke vorm van armenzorg’ (p. 370) waarnaar de auteur meermaals refereert, is een illusie. De verschillen met de katholieke steden waren vaak klein. Verder zijn er een aantal belangrijke hiaten in de bibliografie. Zo ontbreken een aantal standaardartikelen van grote namen als Hugo Soly, Walter Prevenier en Wim Blockmans. Opvallend is ook de strenge kritiek op het werk van Marco van Leeuwen. Zijn studie over de Amsterdamse armenzorg wordt voortdurend onderuit gehaald, zonder dat Zondergeld-Hamer er zich rekenschap van geeft dat een klein stadje als Weesp – met slechts 3.000 inwoners – absoluut niet te vergelijken is met een handelsmetropool die massa’s immigranten te verwerken kreeg. Ondanks een paar inhoudelijke bezwaren, moet toch vooral worden gezegd dat Zondergeld-Hamer een uiterst gedegen onderzoek heeft gedaan, waarin een schat aan empirisch materiaal is verwerkt.

Maarten F. Van Dijk

Centrum voor Stadsgechiedenis, Universiteit Antwerpen

Jo Deforme, *Uit de ketens van de vrijheid. Het debat over de sociale politiek in België. 1886-1914*. KADOC-Studies, 32 (Leuven: Universitaire Pers Leuven, 2007) 512 p. ISBN 978 90 5867 626 9.

Over de oorsprong en ontwikkeling van sociale politiek is al veel wetenschappelijke inkt gevloeid. Terwijl een eerste groep onderzoekers zich richt op sociaaleconomische moderniseringsprocessen tegen de achtergrond van de negentiende-eeuwse industrialisering, verklaren andere auteurs de totstandkoming van sociale wetgeving vanuit de politieke mobilisatiekracht en de invloed van een sterker wordende arbeidersbeweging. Een derde categorie redeneert vanuit een toenemende bureaucratisering en centralisering van overheidsinstellingen en de ontplooiing van hun administratieve verantwoordelijkheden in de aanpak en de uitwerking van sociaal beleid. Al deze verklaringsmodellen kunnen op verschillende punten worden genuanceerd, geamendeerd en vaak zelfs gecombineerd. De Amerikaanse historische sociologen Theda Skocpol en Dietrich Rueschemeyer bijvoorbeeld brengen in hun *States, Social Knowledge, and the Origins of Modern Social Policies* (1996) politieke transformatieprocessen in verband met de verspreiding van nieuwe ideeën en kennis over de sociale kwestie door wetenschappers en beleidsexperts. Skocpol en Rueschemeyer stellen expliciet de vraag hoe de sociale dilemma’s van de negentiende-eeuwse industrialisatie het denken over de veranderingen in het sociale en economische leven beïnvloedden en hoe die nieuwe kennis en visies sociale wetgeving effectief stuurde. De ideeënhistorische invalshoek staat ook centraal in het boek van Jo Deforme, gebaseerd op zijn doctoraatsverhandeling waarmee hij in 2004 promoveerde aan de Katholieke Universiteit Leuven.

Uit de ketens van de vrijheid bestudeert de onderliggende argumentaties en ideeën van de voornaamste theoretische denkers en politieke besluitvormers in de Belgische

debatten over sociale politiek tussen 1880 en de Eerste Wereldoorlog. Centraal staat de aandacht voor de bredere 'politieke cultuur', een concept dat de laatste jaren erg *en vogue* is geraakt in historisch onderzoek. Hierbij heeft men aandacht voor de politieke theorie achter sociaal beleid, met specifieke aandacht voor de netwerken en contacten tussen deskundigen in de sociaal-politieke materie. De keuze voor een politiek-culturele benadering van sociaal beleid is verdienen, omdat dit onontgonnen terrein is voor Belgische sociale historici. Het boek vertelt een hoofdzakelijk chronologisch verhaal met een thematische onderbouw. Na een ideeënhistorische voorgeschiedenis over de visie op arbeid in de volle negentiende eeuw, vangt de auteur zijn verhaal aan met het arbeidersprotest van 1886; voor België hét 'breukjaar' in de sociale kwestie. De nieuwe politieke groepen die elk vanuit hun eigen ideeëngoed antwoorden formuleerden via hun nieuw veroverde positie in het parlement (christendemocraten, progressieve liberalen en socialisten) komen uitgebreid aan bod in het derde hoofdstuk. De volgende hoofdstukken behandelen de diverse segmenten van sociale politiek (bijvoorbeeld vrouwen- en kinderarbeid, veiligheid op de werkvloer, arbeidsongevallen, arbeidsduurbepaling) in de periode tot aan de oorlog.

Dit boek toont overtuigend aan dat er aan het einde van de negentiende eeuw en het begin van de twintigste eeuw een fundamentele kentering optrad in de inhoud en de visie op sociaal beleid in België. De liberale politieke cultuur gebaseerd op individuele verantwoordelijkheid en vrijheid van arbeid maakte gaandeweg plaats voor principes van sociale solidariteit en verzekering. Deferme stelt dat dit geen lineair proces was. Enerzijds bestonden er duidelijke verschillen tussen de diverse segmenten van de sociale politiek (bijvoorbeeld tussen arbeidsongevallen en sociale verzekeringen), anderzijds bleef het vrijheidsprincipe nog lang doorwerken, getuige het principe van de gesubsidieerde vrijheid zoals dat vooral door de katholieken werd gepromoot. Hierbij gaf de overheid financiële steun aan vakbonden en mutualiteiten voor de inrichting van sociale beschermingsinitiatieven, zoals (niet-verplichte) verzekeringen, in plaats van deze zelf te organiseren.

Methodologisch zweert de auteur bij een klassieke bronnenanalyse van onder meer parlementaire debatten, beleidsvoorbereidende gremia als de Hogere Arbeidsraad, periodieken, geschriften van wetenschappers en politieke denkers en hun debatgroepen. Een onderzoek naar de politieke cultuur van sociaal beleid leende zich uitstekend voor een discoursanalyse, iets waaraan Deferme zich duidelijk niet heeft willen wagen. Een systematische discoursanalyse had de auteur ook geholpen zich scherper te concentreren op de kern van zijn betoog en minder breed uit te waaiëren naar algemeen bekende informatie.

In dit boek wil de auteur komen tot 'een filosofische geschiedenis van het politieke', naar de Franse historicus Pierre Rosanvallon. Deferme meent daarbij de klassieke ideologische tegenstellingen te kunnen 'overstijgen' via het 'neutrale' begrip-paar atomisme-holisme. Een atomistische visie op arbeid verwijst naar vrijwillige afspraken tussen de individuele werkgever en individuele werknemer. Bij een holistisch maatschappijbeeld domineren niet de individuele actoren, maar de sociale context. Dergelijke begrippen kunnen waardevol zijn, maar worden in dit boek expliciet gebruikt om 'waarden te karakteriseren zonder dat men zich tot ideologische of partij-politieke elementen moet richten' (p. 21). Dit is vreemd. In de eerste plaats omdat de auteur ideologie wil wegschrijven in een boek dat juist een ideeënhistorische invalshoek centraal plaatst. Ten tweede omdat politiek en dus ook sociale politiek, niet los kan worden gezien van zijn ideologische wortels, zeker niet in een verzuilde samen-

leving als België waarin sociale politiek aanleiding gaf tot de creatie van katholieke, socialistische en liberale zorginstellingen en -programma's 'van de wieg tot het graf'. Blijft ten slotte nog de vraag wat er mis is met ideologie en of niet elke historicus expliciet dan wel impliciet geschiedenis schrijft vanuit een welbepaald ideologisch kader. Dit neemt niet weg dat *Uit de ketens van de vrijheid* aanbevelenswaardig is voor al wie interesse heeft in de geschiedenis van de sociale politiek in België.

Jasmien Van Daele

Vakgroep Nieuwste Geschiedenis, Universiteit Gent

Bart Leeuwenburgh, *Darwin in domineesland* (Nijmegen: Uitgeverij VanTilt, 2009) ISBN 978 94 6004 018 4.

Exact anderhalve eeuw na het verschijnen van Darwin's *On the origin of species by means of natural selection* is sprake van grote belangstelling voor die gebeurtenis. Dat is niet vreemd want er is nauwelijks een boek te vinden dat beter model staat voor de omverwerping van het religieuze verklaringsmodel dat duizenden jaren overheersend was. Door Darwin is de mens definitief een onderdeel van de natuur geworden en dat houdt de gemoederen nog steeds bezig.

De verschijning van de studie van Leeuwenburgh is uitgelokt door het jubileumjaar van de *Origin*, maar past ook heel goed in de nog steeds voortdurende discussie. Sinds in de jaren dertig en veertig van de vorige eeuw de moderne synthese tot stand kwam tussen genetici (Mendel) en evolutiebiologen (Darwin) is het pleit beslecht. Geen serieuze wetenschapper twijfelt nog aan het bestaan van evolutie, maar de vraag is tegenwoordig vooral hoe die zich afspeelt. Is de hele evolutie slechts een middel van genen om zichzelf in stand te houden zoals Richard Dawkins stelt. Of spelen er misschien terugkoppelingsmechanismen zodat de evolutie ook door ervaringen en omstandigheden wordt beïnvloed, zoals Eva Jablonka beweert. Daarnaast bestaan er nog de gedachten van Lynn Margulis over samenwerking en samensmelting tussen organismen. Hier te lande was de socialistische voorman Ferdinand Domela Nieuwenhuis in navolging van de Russische prins Kropotkin aan het begin van de vorige eeuw al een pleitbezorger van het belang van samenwerking in de biologische ontwikkeling.

Ten tijde van het verschijnen van Darwin's magnum opus stond die hele discussie nog in de kinderschoenen. Dat de mens ook een onderdeel van het dierenrijk is durfde hij in 1859 dan ook nog niet zo stellig te beweren. Dat duurde nog tot 1871. Toch brandde in Engeland vrijwel direct een heftige polemiek los tussen voor- en tegenstanders. Ondanks zijn voorzichtigheid was het voor velen immers duidelijk dat Darwin verder knaagde aan de stoelpoten van het christelijke wereldbeeld.

In Nederland vertoonde de discussie een ander patroon en dat is wat de oorspronkelijk als proefschrift verschenen studie van Leeuwenburgh behandelt. Hij behandelt in tamelijk chronologische volgorde de ontvangst van de *Origin* tot 1877. Daar stopt zijn onderzoek omdat het toen door zijn Nederlandse bewonderaars aanbieden aan Darwin van een album met portretten, het punt markeert van het einde van de inhoudelijke discussie.

De oudste reacties waren tamelijk gematigd. Men beoordeelde de theorie op zijn wetenschappelijke merites en negeerde de mogelijke levensbeschouwelijke